

2/2023
(151) ROK XXIII
ISSN 1508-5082

PODKARPACKI PRZEGLĄD SAMORZĄDOWY

Niezwykła msza
beatyfikacyjna
str. 8-11

Podkarpacie
na ustach całego świata
str. 6-7

Wywiad z ks. dr Witoldem Burdą
postulatorem procesu beatyfikacyjnego
i kanonizacyjnego Rodziny Ulmów
str. 4-5

„Rok Rodziny Ulmów” na Podkarpaciu

oprac. Krzysztof Witek

Styczeń

- 30.01 Sejmik Województwa Podkarpackiego ogłosił rok 2023 na Podkarpaciu „Rokiem Rodziny Józefa i Wiktorii Ulmów z Dziećmi”. Radni województwa podkarpackiego jednogłośnie przyjęli stanowisko.

Marzec

- 24.03 Prezydent RP Andrzej Duda oraz Pierwsza Dama - Agata Kornhauser-Duda przyjechali na Podkarpacie, aby wziąć udział w obchodach Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką, które odbyły się w Markowej. Prezydent wręczył powołania w skład Komitetu do Spraw Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów.
- 31.03 Pierwsze posiedzenie powołane przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę Komitetu ds. Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów.

Kwiecień

- 21.04 Podczas obrad Sejmiku Województwa Podkarpackiego przedstawiona została prezentacja przygotowana przez księdza dr. Witolda Burdę poświęcona drodze do świętości rodziny Ulmów. Ksiądz postuluje opowiadał także o swojej pracy oraz o procesie przygotowania do beatyfikacji rodziny Ulmów.

Maj

- 09.05 Ogłoszenie konkursu na zadania, których wspólnym mianownikiem jest promowanie heroicznego dzieła Polaków ratujących Żydów w czasie II wojny światowej.
- 18.05 W markowskim Muzeum przez trzy dni trwały wydarzenia w ramach sympozjum „Muzeum w przestrzeni dziedzictwa Markowej”, realizowanego jako część prac programowych Strategii Muzeum Polaków Ratujących Żydów w Markowej.

Czerwiec

- 08.06 Podczas koncertu „Jednego Serca Jednego Ducha” swoją premierę miał specjalnie przygotowany spot filmowy. „Samarytanie z Markowej. Historia Rodziny Ulmów” to krótki film upowszechniający tragiczny los i dziedzictwo rodziny Józefa i Wiktorii Ulmów z Dziećmi. Rozstrzelani przez niemieckiego okupanta 24 marca 1944 r. stali się symbolem poświęcenia i bohaterstwa polskich rodzin, którzy w czasie II wojny światowej udzielali schronienia Żydom zagrożonym holocaustem.
- 09.06 „Historia jednej zbrodni” – premiera filmu. Głównym tematem filmu jest „niemiecka niepamięć” o wydarzeniach nie tylko tych, które rozegrały się w marcu 1944 roku w Markowej, ale o wielu zbrodniach okresu II wojny światowej.
- 13.06 W Podkarpackim Zespole Placówek Wojewódzkich w Rzeszowie odbyła się konferencja naukowa zatytułowana: „Ci, którzy rozdali życie... Rodzina Ulmów”, poświęcona życiu i działalności rodziny Ulmów.

Lipiec

- 02.07 Wernisaż wystawy plenerowej: „Niecodzienna codzienność Józefa i Wiktorii Ulmów oraz ich dzieci”. Ekspozycja została podzielona na dwie części. Pierwsza składa się z kilkudziesięciu zdjęć autorstwa Józefa Ulmy, który był nie tylko ambitnym gospodarzem i społecznikiem, ale też zajmował się fotografią. Wystawa odbyła się w ramach Dzień Otwartych Drzwi Muzeum Wsi Markowa.
- 07.07 Śniadanie prasowe, którego organizatorem był Komitet ds. Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów powołany przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę. Przygotowania do beatyfikacji rodziny Ulmów oraz bogaty program wydarzeń towarzyszących to były główne tematy spotkania z dziennikarzami. W spotkaniu, udział wzięło blisko 50 dziennikarzy mediów ogólnopolskich i regionalnych
- 14.07 Pierwszy przyjazd do Rzeszowa ze stacji Berlin Hauptbahnhof pociągu Intercity z grafiką rodziny Ulmów, zaprojektowaną przez Biuro „Niepodległa”.

- 19.07 Rozstrzygnięcie konkursu „Polscy bohaterowie ratujący Żydów na Podkarpaciu”. Do Urzędu Marszałkowskiego wpłynęło 21 konkursowych ofert. Komisja dokonała oceny 18, które spełniały wymogi formalne. Zarząd województwa przeznaczył na konkurs 200 tys. złotych, a maksymalna kwota dofinansowania o jaką mogli się ubiegać zgłaszający, to 30 tys. złotych.
- 20.07 Wsparcie dla gminy Markowa przedmiotem sesji nadzwyczajnej. Podczas lipcowej, nadzwyczajnej sesji Sejmiku Województwa Podkarpackiego radni przyjęli uchwałę w sprawie udzielenia pomocy finansowej z budżetu województwa dla gminy Markowa. Pomoc ma związek z mającą się odbyć we wrześniu beatyfikacją Rodziny Ulmów. Decyzją radnych Gmina Markowa otrzymała z budżetu województwa 1,2 mln złotych.

Sierpień

- 10.08 Marszałek Władysław Ortyl oraz Grażyna Ignaczak-Bandych – Szef Kancelarii Prezydenta RP zaprosili do Markowej dziennikarzy krajowych i lokalnych mediów, członków Komitetu ds. Obchodów Towarzystwujących Beatyfikacji Rodziny Ulmów oraz organizatorów uroczystości beatyfikacyjnych. Spotkanie odbyło się pod hasłem – „Markowa na miesiąc przed beatyfikacją”.
- 17.08 Ogłoszenie Konkursu „Ci, którzy rozdali życie...”, organizowany przez Podkarpacki Zespół Placówek Wojewódzkich w Rzeszowie
- 21.08 Przed Pałacem Prezydenckim została otwarta wystawa poświęcona Józefowi i Wiktorii Ulmów oraz ich dzieciom, zamordowanym blisko 80 lat temu przez Niemców za ukrywanie Żydów. Tysiące osób przemierzających Trakt Królewski mogły zobaczyć tę unikalną ekspozycję do 7 września.
- 20.08 „Ulmowie. Błogosławiona Rodzina” – prapremiera filmu. Gdy w 2004 roku twórca filmu rozpoczął zdjęcia, wiedza o historii rodziny Ulmów nie była rozpowszechniona. Reżyser, Dariusz Walusiak, przez lata zbierał materiały, rejestrował relacje świadków pamiętających rodzinę Józefa i Wiktorii, odkrywał nowe elementy historii, badał motywacje i uczucia bohaterów rodziny oraz dzieje wykonawców zbrodni.
- 27.08 Psalmi na cześć beatyfikacji Rodziny Ulmów – piękne widowisko muzyczne w Kolbuszowej. Hasłem przewodnim tegorocznej edycji były słowa: „Sprawiedliwi z Markowej” – Psalmi Pokoju i Dziękczynienia”.

- 30.08 Dworzec kolejowy w Łąncucie otrzymał imię Rodziny Ulmów. Z tej okazji została odsłonięta pamiątkowa tablica, a na jednej ze ścian budynku powstał specjalny mural, przedstawiający Wiktorię, Józefa oraz ich dzieci. Jego autorem jest Arkadiusz Andrejkow. Z inicjatywą nadania dworcowi imienia Ulmów wyszły Polskie Koleje Państwowe.
- 31.08 Grupa przedstawicieli mediów ze Stanów Zjednoczonych, Kanady oraz Izraela przybyła na Podkarpacie. Pobyt w naszym kraju był elementem promocji Polski, polskiej historii, tradycji i współczesności oraz dokonania Polaków, w kontekście beatyfikacji Rodziny Wiktorii i Józefa Ulmów z dziećmi.

Wrzesień

- 03.09 w Sądzie Pamięci przy Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej w Markowej została odsłonięta pamiątkowa tablica, która włączyła rodzinę Józefa i Wiktorii Ulmów do programu „Zawołani po imieniu”. Odsłonięcie pamiątkowej tablicy zakończyło trzydniowy, czwarty już, zjazd rodzin „Zawołani po imieniu”, który odbywał się na Podkarpaciu.
- 05.09 Grupa dziennikarzy z Włoch, Hiszpanii oraz Portugalii spędziła pięć dni w Polsce, na zaproszenie Polskiej Organizacji Turystycznej. Ich obecność stanowi element kampanii promocyjnej Polski, ukazując polską historię, tradycje, współczesność oraz osiągnięcia Polaków, szczególnie w kontekście beatyfikacji Rodziny Wiktorii i Józefa Ulmów z dziećmi.
- 08.09 Na Podkarpacie przybył kardynał Marcello Semeraro, który przewodniczył mszy św. beatyfikacyjnej. Kardynał jest prefektem Dykasterii Spraw Kanonicznych. To jedna z dziewięciu kongregacji Stolicy Apostolskiej.
- 09.09 Prezydent Andrzej Duda wraz z Małżonką wziął udział w wyjątkowym widowisku – spektaklu zatytułowanym „Przerwane dzieciństwo”. Koncert został przygotowany z inicjatywy Marszałka Województwa Podkarpackiego Władysława Ortyla. (więcej na str. 18)
- 10.09 BEATYFIKACJA BŁOGOSŁAWIONEJ RODZINY ULMÓW Z MARKOWEJ. Józef i Wiktorina Ulmowie oraz ich siedmioro dzieci: Stasia, Basia, Władziu, Franuś, Antoś, Marysia i dziecko, które w chwili egzekucji przyszło na świat, zostali wyniesieni na ołtarze. To pierwszy przypadek, kiedy do chwały ołtarzy została wyniesiona cała rodzina, w tym dziecko, którego poród rozpoczął się w chwili śmierci matki. (więcej na str. 8-11)
- 11.09 W Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie została zainicjowana niecodzienna akcja: „Po owocach ich poznać”. Wydarzenie to początek inicjatywy marszałka województwa, która ma za zadanie uczynienie

z drzewa jabłoni symbolu pamięci o Polakach ratujących Żydów, w tym w szczególności o Rodzinie Ulmów. (więcej na str. 16-17)

Październik

- 11.10 Fundacja im. Rodziny Ulmów SOAR zorganizowała spotkanie z młodzieżą pod hasłem „Opowiem Ci o Sprawiedliwych”. Odbyło się ono w Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie.
- 17.10 Symboliczne drzewko z Podkarpacia wyrosnie w prezydenckich ogrodach. Prezydent Andrzej Duda oraz Małżonka Prezydenta Agata Kornhauser-Duda zasadzili w Ogrodzie Pałacu Prezydenckiego drzewo jabłoni, będące symbolem pamięci o Polakach ratujących Żydów podczas II wojny światowej, w tym o błogosławionej Rodzinie Ulmów.

Listopad

- 04.11 XXII Zaduszki Skansenowskie w Markowej. Zostały połączone z akcją sadzenia drzewek jabłoni, zainicjowaną przez Marszałka Województwa Podkarpackiego – „Po owocach ich poznać”.

2024

- Prace prezydenckiego komitetu zakończą obchody 80. rocznicy zbrodni na rodzinie Ulmów 24 marca 2024 roku w Markowej.

Podkarpacki Przegląd Samorządowy
Wydawnictwo Okolicznościowe
Samorządu Województwa Podkarpackiego.

Wydawca: Urząd Marszałkowski
Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie
Al. Łukasza Cieplińskiego 4, 35-010 Rzeszów
tel. 17 860 6761, 17 8606762, faks: 17 850 1781
pps@podkarpackie.pl, www.podkarpackie.pl

Redaktor naczelny: Tomasz Leyko.

Redakcja: M. Konopka,
A. Gorzelak-Nieđuży, A. Magda, K. Witek.
Redakcja zastrzega sobie prawo redagowania
i skracania nadesłanych tekstów.

Przygotowanie do druku i druk:
R2 Print, Płock, ul. Bielska 61/1
Nakład: 1000 egzemplarzy

Ulmo to „Święci z sąsiedztwa” Ulmo

Rozmowa z księdzem doktorem Witoldem Burdą, postulatorem procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego Rodziny Ulmów

- Przygotowania do beatyfikacji trwały wiele miesięcy. W momencie, kiedy uroczystości rozpoczynały się, chciało się powiedzieć „chwilo trwaj...”

■ Piękna myśl. Rzeczywiście przygotowaliśmy się do wydarzenia absolutnie niezwykłego i wyjątkowego. Dlatego warto choć na chwilę zastanowić się nad tym, czym jest świętość w perspektywie chrześcijańskiej. Otóż człowiek wierzący każdego dnia jest zapraszany, by uświadamiać sobie nade wszystko stałą obecność Pana Boga w jego życiu i świecie, który go otacza. Jednym ze szczególnych przykładów działania Pana Boga jest życie i świadectwo świętych oraz błogostawionych. Są oni dla nas z jednej strony przykładem do naśladowania, a z drugiej są orędownikami naszych spraw u Pana Boga. Jeśli zatem popatrzymy z głębszej perspektywy na uroczystości, jakie miały miejsce 10 września br. w Markowej, to zaczynamy rozumieć, że święto, które wtedy się rozpoczęło, tak naprawdę trwa. Czcimy bowiem bł. Rodzinę Ulmów najpierw przez to, że wpatrujemy się w przykład ich życia i prawdziwej chrześcijańskiej miłości bliźniego, gotowej do ofiary z własnego życia. Ponadto cieszymy się ich orędownictwem przed tronem Bożym w niebie. I wreszcie pragniemy wcielać w życie te wartości, jakie płyną z ich świadectwa miłości Pana Boga i bliźniego. Możemy to czynić na wiele sposobów. Jednym z nich jest duszpasterski zamysł naszego Księdza Arcybiskupa pod nazwą „Czas dla rodziny”. Chodzi w nim nade wszystko o to, byśmy

wszyscy na nowo zrozumieli, jak ważna, wręcz kluczowa i fundamentalna dla właściwego funkcjonowania każdego społeczeństwa jest zdrowa, kochająca się rodzina, oparta na małżeństwie rozumianym jako nierozzerwalny związek mężczyzny i kobiety.

I jeszcze jedna kwestia. Otóż beatyfikacja nie jest zakończeniem drogi, ale etapem, którego ostatecznym celem jest kanonizacja, czyli zaproszenie i wezwanie, jakie Ojciec Święty kieruje już do całego Kościoła, by oddawać cześć konkretnym osobom, którym przysługuje poruszający tytuł „świętego”. Beatyfikacja Rodziny Ulmów była oficjalnym potwierdzeniem ich świętości ze strony Kościoła. Ponadto Ojciec Święty pozwolił, żeby oddawano im cześć, nade wszystko w naszej archidiecezji. Popatrzmy jednak, że kult Błogostawionych Samarytan z Markowej rozwija się bardzo spontanicznie i przekracza granice archidiecezji przemyskiej. Przykładem tego jest m. in. trwająca od 24 września br. peregrynacja relikwii bł. Rodziny Ulmów we wszystkich diecezjach naszej Ojczyzny. Warto też wspomnieć, że kapłani z całej Polski oraz spoza jej granic zwracają się do naszego Księdza Arcybiskupa z prośbą o ich relikwie. Widzimy zatem, że piękno miłości małżeńskiej Józefa i Wiktorii Ulmów, ich dojrzała, mądra i odpowiedzialna troska o wychowanie dzieci, otwarcie na potrzeby bliźnich i wierność Ewangelii w każdej chwili życia poruszają serca wielu ludzi. Są one również potwierdzeniem tego, co w życiu tak naprawdę jest najważniejsze. Bł. Rodzina Ulmów to naprawdę niezwykły przykład i wzór do naśladowania.

- **Przykład niezwykły, ale ujmujący jest fakt, że to była zwykła, polska rodzina...**

■ Dokładnie. To była jedna z wielu zwyczajnych, polskich rodzin, żyjących w tamtym czasie w Markowej. Jej codzienność cechowała troska o pogłębianie relacji, budowanych na wzajemnym szacunku, życzliwości, dobroci i miłości. Taka była codzienność najpierw w ich domu, wobec dzieci, krewnych, sąsiadów i każdego, kto pukał do ich drzwi z prośbą o pomoc i wsparcie. Żyli w duchu wierności Ewangelii i przykazaniom. Dlatego można do nich w pełni odnieść piękne określenie Papieża Franciszka „święci z sąsiedztwa”, jak to uczynił w poruszającej i głębokiej homilii kard. Marcello Semeraro podczas Mszy świętej beatyfikacyjnej. To święci, którzy żyją pośród nas, zachwycają nas, poruszają nasze sumienia i zachęcają do tego, byśmy wszyscy stawali się dzień po dniu po prostu lepsi. To oni wnoszą w naszą codzienność tak wiele dobra! Warto naśladować ich przykład!

- **Beatyfikacja zmieniła też trochę sposób księdza pracy. Teraz coraz więcej osób chce poznać bliżej Rodzinę Ulmów. Stąd wiele zaproszeń na spotkania z młodzieżą, rekolekcje itp.**

■ Rzeczywiście zaproszeń dostaję dużo. W tych spotkaniach bierze udział wiele osób. Każde jest wyjątkowe. Każdorazowa możliwość podzielenia się historią bł. Rodziny Ulmów jest dla mnie niezwykłym przeżyciem, a jednocześnie pomaga mi jeszcze bardziej ich poznawać i odkrywać piękno ich życia oraz sens poniesionej za wiarę w Chrystusa męczeńskiej śmierci. To wszystko budzi we mnie jeszcze większe pragnienie, żeby ich naśladować, żyć na co dzień tak, jak oni. Pamiętajmy ponadto – o czym mówiliśmy przed chwilą – że jesteśmy na drodze do kanonizacji. Cały czas modlimy się o cud, gromadzimy wszystkie świadectwa na temat łask otrzymanych za wstawiennictwem Błogosławionych Samarytan z Markowej. Oczywiście wszystko dokonuje się zgodnie z wymogami prawa kanonizacyjnego. Głęboko wierzę, że dane nam będzie cieszyć ich kanonizacją.

- **Czy możemy wstępnie powiedzieć, kiedy to nastąpi?**

■ Nie możemy. Najważniejsze są tutaj dwie postawy. Po pierwsze posłuszeństwo przepisom prawa kanonizacyjnego, wypracowanego w ciągu 2000 lat istnienia Kościoła. Jest ono wyrazem ogromnej mądrości i troski Kościoła o to, by tytuł błogosławionego i świętego otrzymały te osoby, które rzeczywiście na niego zasługują. Pamiętajmy, że tylko na drodze wierności zasadom i normom tegoż prawa możemy w pełni odkrywać wolę Bożą. A jest nią prawda o życiu kandydatów na ołtarze. Warto w tym miejscu podkreślić, że to właśnie jest celem procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych. Tu nic nie można wymyślić czy naciągnąć. W duchu odpowiedzialności przed Bogiem szukamy prawdy o ich życiu. Na podstawie zebranych materiałów i dowodów to Ojciec Święty podejmuje decyzję o ich beatyfikacji i kanonizacji.

Drugą natomiast postawą jest ufność, jaką pokładamy w dobroci i miłosierdziu Pana Boga. To On bowiem kieruje naszym życiem i jest Panem dziejów świata, daje nam konkretne przykłady osób wtedy, kiedy są nam szczególnie potrzebne, kiedy zapominamy o jakichś wartościach. Pragnieniem Pana Boga jest bowiem nasze dobro, dlatego tak ważne jest, aby odczytywać te znaki, jakimi jest życie błogosławionych i świętych.

- **Co było najtrudniejsze w pracy postulatora?**

■ Od ludzkiej strony odkrywanie, jak niezwykłego bestialstwa i nienawiści doświadczyła rodzina Ulmów i żydowskie rodziny, które ukrywali przez niemal półtora roku w swoim domu. To było dla bardzo trudne przeżycie, patrząc z punktu widzenia wrażliwości serca, sumienia i wyobraźni. Z kolei z perspektywy wymogów prawa kanonicznego największym wyzwaniem było zrozumienie, czym kierowali się funkcjonariusze żandarmerii niemieckiej, odpowiedzialni za śmierć na Rodzinie Ulmów. Pamiętajmy, że w męczeństwie są dwie strony: ofiara, która ponosi śmierć i prześladowca, który pozbawia życia ofiarę. Innymi słowy chodziło o zastanowienie, czy żandarmi niemieccy kierowali się nienawiścią do wiary, wyznawanej przez Rodzinę Ulmów. O ile jeszcze kilka lat temu brakowało wielu informacji na ten temat, to poprzez konsekwentną pracę, analizę nawet najmniejszego szczegółu, kwestia motywacji niemieckich oprawców, potrzebna do udowodnienia męczeńskiej śmierci Błogosławionych Sama-

rytan z Markowej, została wystarczająco dobrze zbadana i potwierdzona. Dlatego dziękuję Panu Bogu, że na mojej drodze postawił te wszystkie szlachetne i życzliwe osoby, które pomagały docierać do potrzebnych w tej kwestii informacji.

Ks. W. Burda podczas mszy beatyfikacyjnej

- **Ksiądz był postulatorem procesu beatyfikacyjnego, ale trzeba wspomnieć, że była to praca zespołowa...**

■ Zdecydowanie tak. Stąd też korzystając z okazji chciałbym wyrazić moją wdzięczność wobec konkretnych osób. Ze szczególnym sentymentem wspominam relatora naszego procesu, Ojca prof. Zdzisława Kijasa oraz księdza Bogusława Turka, podsekretarza Dykasterii Spraw Kanonizacyjnych. Dziękuję za ich wiele podpowiedzi, życzliwych sugestii i rad. Noszę głęboko w sercu ich postawę, dobroć i pomoc, której doświadczyłem. Z dużym uznaniem dziękuję za życzliwość pracownikom Instytutu Pamięci Narodowej, prezesowi Instytutu Karolowi Nawrockiemu, wiceprezesowi doktorowi Mateuszowi Szpytmie, któremu historia Rodzina Ulmów jest szczególnie bliska, profesorowi Bogdanowi Musiałowi i innym wybitnym znawcom trudnych czasów okupacji niemieckiej. Wspólnie, krok po kroku, badając ten temat doszliśmy do przekonania, że w postawie żandarmów niemieckich widać nienawiść do wiary i całej moralnej, chrześcijańskiej postawy naszych nowych Błogosławionych. To z kolei zostało potwierdzone przez trzy komisje watykańskie, a na podstawie tego Ojciec Święty podjął decyzję o beatyfikacji Rodziny Ulmów. Dziękuję też przedstawicielom władz rządowych, wojewódzkich i samorządowych. Świadomie natomiast na koniec pragnę wyrazić wdzięczność naszym Pasterzom, na czele z Księdzem Arcybiskupem Adamem Szalem, za ich niezwykłą troskę i mądrość duszpasterską na wszystkich etapach procesu beatyfikacyjnego Rodziny Ulmów.

Ks. dr Witold Burda

kapłan archidiecezji przemyskiej, bibliista, postulator procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego Rodziny Ulmów,

Po studiach filozoficzno-teologicznych w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu, przyjął w 2000 r. święcenia kapłańskie. Studiował w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (2002-2007), gdzie uzyskał licencjat z nauk biblijnych i Papieskim Uniwersytecie Urbaniańskim w Rzymie - tam w 2010 r. uzyskał doktorat z teologii biblijnej. Aktualnie kieruje Wydziałem ds. Kanonizacyjnych w Kurii Przemyskiej, jest cenionym rekolekcjonistą i kaznodzieją oraz wykładowcą w WSD w Przemyślu. Przez wiele lat był również wicedyrektorem CARITAS Archidiecezji Przemyskiej.

Dziennikarze z Polski i świata na Podkarpaciu

Aleksandra Gorzelak-Nieduży
fot. Aleksandra Gorzelak-Nieduży, A. Magda

– Warto zatrzymać się tu na chwilę, oderwać od codziennego biegu za kolejnym newsem. Tę historię o niezwyklej sile rażenia powinien poznać świat – takie i wiele innych słów padły z ust dziennikarzy, którzy latem odwiedzili Podkarpacie.

Markowa na miesiąc przed beatyfikacją – tak brzmiało motto wizyty dziennikarzy krajowych i lokalnych mediów, których do odwiedzenia rodzinnej miejscowości Wiktorii i Józefa Ulmów zaprosili marszałek Władysław Ortyl oraz Grażyna Ignaczak-Bandych – Szef Kancelarii Prezydenta RP. Przedstawiciele mediów dokładnie miesiąc przed uroczystością spotkali się z członkami Komitetu ds. Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów oraz z organizatorami beatyfikacji.

Prezydent RP patronował przygotowaniom

W markowskim muzeum dziennikarze spotkali się z członkami Komitetu Prezydenta RP ds. Obchodów Beatyfikacyjnych. Grażyna Ignaczak-Bandych – Szef Kancelarii Prezydenta RP, a jednocześnie sekretarz komitetu ds. obchodów, podkreślała, że beatyfikacja ma wymiar – religijny i społeczny, a komitet powołany przez prezydenta Andrzeja Dudę, zajmuje się tym drugim obszarem:

Wydarzenie bez precedensu

Marszałek Władysław Ortyl mówił o przedsięwzięciach związanych z beatyfikacją, które współorganizuje samorząd województwa, m.in. premierze filmu „Ulmowie” Dariusza Walusiaka, oraz multimedialnym widowisku „Przerwane dzieciństwo”.

– *Beatyfikacja to dla nas wydarzenie bez precedensu. Chcemy, aby Ulmowie towarzyszyli nam w wielu przestrzeniach i wymiarach* – podkreślał marszałek Ortyl.

Dziennikarze, którzy wzięli udział w spotkaniu podkreślali jego wagę: – *Wizyta w Markowej na miesiąc przed beatyfikacją to okazja do przygotowania nagrań, uporządkowania wiedzy. W gonitwie za newsem warto było zatrzymać się, by zobaczyć miejsca związane z Ulmami, porozmawiać z osobami zaangażowanymi w beatyfikację* – powiedział Karol Darmoros z Polskiego Radia.

O pomocy z Podkarpacia powinien usłyszeć świat

Kolejni dziennikarze, którzy gościli w regionie, to grupa przedstawicieli mediów ze Stanów Zjednoczonych, Kanady oraz Izraela. Przybyli do Polski na zaproszenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Odwiedzili Podkarpacie pod koniec sierpnia. – *Jesteśmy ciekawi waszego kraju i regionu* – podkreślali zgodnie.

Dziennikarze przyjechali, by poznać Polskę, historię, tradycję i współczesność oraz dokonania Polaków w kontekście beatyfikacji Rodziny Wiktorii i Józefa Ulmów z dziećmi oraz pomocy uchodźcom z Ukrainy.

Uczestniczyli w nim m.in.: Barbara Socha – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej, arcybiskup Adam Szal – Metropolita Przemyski, Jolanta Sawicka – wicewojewoda podkarpacki, ks. Witold Burda – postulator procesu beatyfikacyjnego. Obecni byli także przedstawiciele lokalnych samorządów oraz członkowie Towarzystwa Przyjaciół w Markowej.

Dziennikarze z kilkunastu redakcji z kraju oraz z Podkarpacia gościli w skansenie Zagroda-Muzeum Wsi Markowa. Odwiedzili także miejscowy kościół oraz grób Józefa i Wiktorii Ulmów.

– *Chcemy służyć tej wielkiej sprawie. Wspieramy działania, które jej towarzyszą. Inicjujemy, inspirujemy i pomagamy w organizowaniu przedsięwzięć i przekazywaniu wiedzy o Rodzinie Ulmów oraz ich dziedzictwie w kontekście postaw Polaków* – mówiła Grażyna Ignaczak-Bandych.

Goście odwiedzili wiele zakątków Polski, poznając historię. Także tę dotyczącą losów polskich Żydów. Odwiedzili m.in. Warszawę, Muzeum Auschwitz-Birkenau oraz Kraków.

Do Polski przyjechali: Eldad Beck – z Israel HaYom, Netanel Langermann – z Kanal 14 z Izraela, Ryan Tumilty – z konglomeratu medialnego Postmedia, m.in. National Post z Kanady, Samuel Skove – reprezentujący Defense One z Waszyngtonu, Guy Taylor – z The Washington Times, John Lavenburg – z redakcji Crux, ze Stanów Zjednoczonych, JJ Green – z redakcji WTOG z Waszyngtonu oraz Matthew Foldi – który reprezentował Newsweek, Free Beacon, The Spectator ze Stanów Zjednoczonych.

Empatia jest tu niezmiennie aktualna

Wizyta dziennikarzy na Podkarpaciu była częścią działań, które towarzyszyły beatyfikacji Rodziny Ulmów.

– *Chcemy pokazać światu, że empatia, poświęcenie dla dobra bliźniego w potrzebie nie są pieśnią przeszłości. Tu towarzyszą nam one na co dzień, co widać w kontekście pomocy uchodźcom z Ukrainy* – mówił w czasie spotkania z marszałek Władysław Ortyl.

”

– *Naprawdę imponująca jest skala pomocy, jakiej udzielacie oraz sposób, w jaki została ona zorganizowana, ze strony rządu, samorządów i ngo'sów* – mówił Eldad Beck z Izraela.

Marszałek przedstawił zakres pomocy udzielanej jest dzięki staraniom samorządu województwa, zarówno uchodźcom, jak i Ukraińcom, którzy pozostali w swym kraju.

– *Od początku wojny granicę Polski na terenie Podkarpacia przekroczyło kilka milionów Ukraińców. Jednego dnia było to 80 tysięcy ludzi, wszystkim trzeba było pomóc, dać dom, żywność, poczucie, że są bezpieczni. To był wielki test* – mówiła wojewoda Ewa Leniart.

O szczegóły pomocy i zaangażowanie mieszkańców Podkarpacia zagraniczni korespondenci pytali także przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz instytucji zaangażowanych w pomoc. Częścią wizyty były odwiedziny w Centrum Pomocy Migrantom i Uchodźcom w Caritas Diecezji Rzeszowskiej.

Kobiety, które uciekły z Ukrainy do Polski, a którym pomaga Caritas – Zoriana, Ania, Ludmiła i Diana – mówiły o dramacie wojny, lęku o swoich bliskich, o życiu w Polsce i wdzięczności dla Polaków.

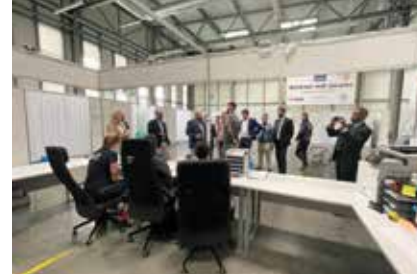
– *Zaskakuje mnie i wzbudza podziw zaangażowanie Polaków, mieszkańców regionu, zwykłych ludzi, którzy tak tłumnie ruszyli z pomocą Ukraińcom – to naprawdę niezwykle* – mówił Guy Taylor z The Washington Times.

MEDEVAC HUB z misją ratunkową

Dziennikarze gościli także w MEDAVAC HUB, w podrzeszowskiej Jasionce, pro-

Dziennikarze przed Muzeum Polaków Ratujących Żydów

Dziennikarze w hubie w Jasionce

Z marszałkiem i wojewodą dziennikarze rozmawiali o idei pomocy

wadzonym przez Fundację Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej dla pacjentów z Ukrainy.

– *Istniejący od roku Zespół Ratunkowy PCPM w MEDEVAC Hub zapewnia ewakuację medyczne z Ukrainy. To my ewakuowaliśmy dzieci ze szpitali onkologicznych w Ukrainie* – mówił Jan Wysocki z PCPM.

Dziennikarze odwiedzili także Markową, gdzie poznali miejsca związane z rodziną Ulmów i ukrywanymi przez nią Żydami. Zwiedzili także synagogę i cmentarz żydowski w Łańcucie.

Watykańscy korespondenci beatyfikacji na Podkarpaciu

Tuż przed beatyfikacją do Polski przybyła z kolei grupa dziennikarzy akredytowanych przy Stolicy Apostolskiej. Ich zadaniem było relacjonowanie uroczystości oraz przedstawienie jej kontekstu historycznego i kulturowego. Zanim jednak w Markowej rozpoczęły się uroczystości religijne, dziennikarze mieli okazję poznać miejsca związane z historią życia i śmierci Samarytan z Markowej.

W grupie, która relacjonowała świątu uroczystości z Podkarpacia znaleźli się: Manuela Tulli z agencji Ansa, Andrea Gagliarducci z włoskiej grupy medialnej i portalu ACI, Rodrigo Moreno z portalu Vida da Nueva Alfa Y Omega, Amerykan-ka Kielce Gussi z agencji informacyjnej Rome Report oraz Emanuela Campanile z sekcji włoskiej Vatican media.

Na kilkanaście godzin przed beatyfikacją dziennikarze spotkali się z gospodarzem województwa – marszałkiem Władysławem Ortylem. Marszałek opowiedział o latach zaangażowania w propagowanie historii Józefa i Wiktorii Ulmów, o inicjatywie oraz budowie markowskiego muzeum, poświęconego Polakom ratującym Żydów w czasie II wojny światowej. Mówił także o wielkim dziele pomocy na rzecz uchodźców z Ukrainy.

”

– *Cieszymy się, że dzięki Państwu pracy Markowa i bohaterstwo jej mieszkańców pojawi się na ustach świata* – mówił marszałek w czasie spotkania.

Dziennikarze pytali o wiele kwestii związanych z pomocą Ukraińcom, byli ciekawi, jak długi czas Polacy będą w stanie wspierać sąsiadów oraz, jakie są teraz największe wyzwania, przed którymi stoi region i jego mieszkańcy.

– *Jak widać po zaangażowaniu tysięcy mieszkańców Podkarpacia w pomoc sąsiadom, empatia i wrażliwość towarzyszą nam na co dzień* – podkreślał marszałek.

”

– *Możecie i powinniście być z siebie dumni* – zaznaczył tuż po spotkaniach Rodrigo Moreno z portalu Vida da Nueva Alfa Y Omega.

Dziennikarze mieli także okazję do dyskusji z przedstawicielami organizacji pozarządowych oraz instytucji i samorządów, zaangażowanych w pomoc Ukraińcom. Prezentacje i pytania dotyczyły form pomocy, jakie otrzymali uchodźcy.

Powód do dumy

Dziennikarze z Watykanu zgodnie podkreślali, że postawa mieszkańców Podkarpacia i ta, którą reprezentowała rodzina Ulmów, i ta wobec Ukraińców, powinna być jak najszerszej prezentowana.

– *Wasze zaangażowanie jest imponujące, godne najwyższego szacunku* – komentował Andrea Gagliarducci z włoskiej grupy medialnej.

Dziennikarze z Watykanu przybyli do Polski na zaproszenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych. 10 września to właśnie oni relacjonowali światu wyniesienie na ołtarze Wiktorii i Józefa Ulmów wraz z dziećmi.

Niezwykła msza beatyfikacyjna **Rodziny Ulmów**

Monika Koнопka
Fot. A. Magda, M. Bosek

Obraz beatyfikacyjny autorstwa
O. Czyżowskiego

Józef i Wiktoria Ulmowie oraz ich siedmioro dzieci: Stasia, Basia, Władziu, Franuś, Antoś, Marysia i dziecko, które w chwili egzekucji przyszło na świat, zostali wyniesieni na ołtarze 10 września. Błogosławionymi ogłosił ich wysłannik papieża, kardynał Marcello Semeraro, prefekt Dykasterii Spraw Kanonizacyjnych, który przewodniczył mszy beatyfikacyjnej, odprawionej w Markowej. To pierwszy przypadek, kiedy do chwały ołtarzy została wyniesiona cała rodzina, w tym dziecko, którego poród rozpoczął się w chwili śmierci matki.

Msza beatyfikacyjna była dla tysięcy wiernych z Polski i zagranicy wyjątkowym oraz niezapomnianym przeżyciem duchowym. Zaś dla organizatorów, ogromnym wyzwaniem z zakresu logistyki i bezpieczeństwa.

Samorząd Województwa Podkarpackiego podczas uroczystości reprezentowali: marszałek Władysław Ortyl, wicemarszałkowie: Ewa Draus i Piotr Pilch, a także członkowie zarządu: Anna Huk i Stanisław Kruczek. Obecni byli także: Przewodniczący Sejmiku Województwa Podkarpackiego Jerzy Borcz wraz z radnymi województwa.

A oto nasze subiektywne podsumowanie tego wydarzenia, które chcemy ukazać przez pryzmat najważniejszych kwestii, ciekawostek i liczb.

Msza beatyfikacyjna została odprawiona w pobliżu **Muzeum Polaków Ratujących Żydów** podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów.

W małej wsi Markowa na Podkarpaciu pojawili się **wyjątkowi goście**. Wśród uczestników znaleźli się między innymi: Prezydent RP Andrzej Duda wraz z małżonką, premier Mateusz Morawiecki oraz wicepremier Jarosław Kaczyński, a wraz z nimi członkowie rządu: Piotr Gliński – minister kultury, Mariusz Błaszczak – szef MON, Zbigniew Rau – szef MSZ, Zbigniew Ziobro – minister sprawiedliwości, Przemysław Czarnek – minister edukacji, Marek Kuchciński – szef Kancelarii Premiera RP, a także wiceministrowie: Anna Schmidt, Małgorzata Jarosińska-Jedynak, Rafał Weber. Obecna była także marszałek Sejmu RP – Elżbieta Witek i wicemarszałkowie: Małgorzata Gosiewska i Ryszard Terlecki wraz z parlamentarzystami, m.in.: Antonim Macierewiczem i Krzysztofem Sobolewskim, a także wicemarszałek Senatu - Marek Pęk. Obecni byli także ambasadorzy reprezentujący swoje kraje. Łącznie w sektorze dla VIP-ów zasiadło **700 osób**.

Wśród gości znalazł się **Harald Hinrichs - burmistrz niemieckiego miasteczka Esens**, w którym spokojne życie wiodł jeden z katów rodziny Ulmów - Eilert Dieken. Hinrichs był bohaterem filmu Mariusza Pilisa pt. „Historia jednej zbrodni”. O niecznych czynach mieszkańca swojej miejscowości burmistrz dowiedział się dopiero od twórców filmu.

Wyjątkowi goście mszy beatyfikacyjnej

Msza beatyfikacyjna sprawowana była w języku łacińskim. Przewodniczył jej kardynał Marcello Semeraro – prefekt Dykasterii Spraw Kanonizacyjnych. Eucharystię **koncelebrowali biskupi Konferencji Episkopatu Polski** na czele z przewodniczącym abp. Stanisławem Gądeckim, prymasem Polski abp. Wojciechem Polakiem oraz gospodarzem miejsca abp. Adamem Szalem, a także kapłani ze wszystkich diecezji w kraju. Obecni byli także duchowni z zagranicy, w tym. m.in. kard. Gerhard Müller i kard. Robert Sarah. Do Markowej przyjechał także **Naczelny Rabin Polski** – Michael Schudrich.

ponad
37
tysięcy

wiernych z Polski i z różnych zakątków świata, m.in.: z Niemiec, USA, Włoch, Ukrainy, a nawet Bermudów uczestniczyło w tym wyjątkowym wydarzeniu

około
1000
kapłanów

koncelebrowało mszę św., w tym **80 biskupów** oraz **sześciu kardynałów** z kraju i zagranicy. **Asysta liturgiczna** liczyła **150 osób**

około
1500
osób

zapewniło oprawę muzyczną. Były to połączone chóry, schole i orkiestry z archidiecezji przemyskiej.

Ołtarz, który stanął w Markowej na beatyfikację, to ten sam, przy którym w 1997 r. Jan Paweł II kanonizował św. Jana z Dukli. Na co dzień jest on przechowywany w krośnieńskim sanktuarium św. Jana Pawła II. Z kolei **krzyż**, który został umieszczony nad miejscem dla głównego celebransa, od 12 lat towarzyszy spotkaniom młodzieży z Archidiecezji Przemyskiej.

Relikwiarz rodziny Ulmów wniósł ks. prałat Roman Chowaniec, proboszcz parafii w Markowej, w asyście krewnych Rodziny Ulmów. Relikwiarz z patynowanego brązu, został wykonany w formie drzewa - symbolu życia, na którym umieszczono członków rodziny Ulmów, czyli Józefa, Wiktorię oraz ich dzieci. W tle został umieszczony dom rodzinny nowych błogosławionych, a całość została zwieńczona wieżą kościoła parafialnego w Markowej. Relikwiarz to dzieło Agnieszki Stopyry-Żugaj z Chodaczowa, absolwentki wydziału rzeźby Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Homilia, którą specjalnie na beatyfikację przygotował kardynał Marcello Semeraro nawiązywała do **przypowieści o miłosiernym Samarytaninie**, któremu Józef i Wiktoria poświęcili szczególną uwagę, a swoje miłosierdzie okazali przyjmując pod dach potrzebujących ratunku Żydów.

Kardynał Marcello Semeraro

Na zakończenie uroczystości o godzinie 12.00, w czasie modlitwy na Anioł Pański, wierni w Markowej połączyli się poprzez satelitę z Placem św. Piotra w Rzymie i wysłuchali na telebimach przesłania papieża Franciszka, który obwieścił światu beatyfikację Rodziny Ulmów.

Przesłanie papieża Franciszka z okazji beatyfikacji

TAK BRZMIAŁA FORMUŁA BEATYFIKACYJNA:

„Spełniając życzenie Naszego Brata Adama Szala, Arcybiskupa Metropolity Przemyskiego Obrządku Łacińskiego, a także wielu innych Braci w Biskupstwie oraz licznych wiernych, za radą Dykasterii Spraw Kanonizacyjnych, naszą władzą Apostolską zezwalamy, aby odtąd Czcigodni Słudzy Boży, Józef i Wiktoria Ulma, małżonkowie wraz z ich siedmiorgiem dzieci, wierni świeccy, męczennicy, którzy jako dobrzy Samarytanie, bez leku złożyli ofiarę ze swojego życia ze względu na miłość do braci oraz przyjęli do swojego domu tych, którzy cierpieli prześladowanie, obdarzeni byli tytułem Błogosławionych i aby corocznie obchodzono ich wspomnienie dnia 7 lipca, w miejscach i w sposób określony przez prawo”.

Odczytał ją kardynał Marcello Semeraro

Tysiące kapłanów wzięło udział w beatyfikacji

ponad
200
dziennikarzy

m.in. z Francji, Włoch, USA i Izraela relacjonowało i obserwoowało beatyfikację Rodziny Ulmów. Relacje były przygotowywane w centrum prasowym.

3
kolory

dekoracji kwiatowych. Głównie **białe lilie** – symbol czystości i niewinności. Biała lilia znalazła się także na obrazie beatyfikacyjnym. **Czerwone kwiaty** miały symbolizować męczeństwo, a **niebieskie** nawiązywały do bukieciku niezapominajek, które trzyma na obrazie jedno z dzieci.

Msza beatyfikacyjna Rodziny Ulmów w Markowej 10 września 2023 roku

Cały rok z Rodziną Ulmów

Anna Magda

Wystawy, konferencje, przedstawienia, koncerty, wydawnictwa to tylko niektóre aktywności, które były zapowiadane i organizowane z chwilą ogłoszenia przez Stolicę Apostolską radosnej informacji o beatyfikacji Rodziny Ulmów. Aby skoordynować tak licznie zapowiadane wydarzenia, marszałek Władysław Ortyl powołał Komitet ds. Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów.

Jego pracę koordynował Michał Tabisz, który z tą tematyką zetknął się już na przełomie 2015/16 roku, przygotowując uroczystość otwarcia muzeum w Markowej.

– *Chcielibyśmy, aby beatyfikacja, która jest ogromnym wydarzeniem o charakterze religijnym, ale także o ogromnej wadze społecznej i obywatelskiej, stała się pretekstem do tego, aby historię rodziny Ulmów i Polaków ratujących Żydów podczas II wojny światowej, nie raz jeszcze opinii publicznej zaprezentować, przypomnieć o prawdzie historycznej, jaka jest z tym związana – mówił Michał Tabisz podczas jednej z pierwszych konferencji prasowych w związku z beatyfikacją.*

Inicjatywy kulturalne i społeczne

Ważnym elementem działań Komitetu była promocja dziedzictwa oraz historii o Rodzinie Ulmów podczas Świątowych

Dni Młodzieży w Lizbonie i w Polsce, czy wydarzenia promujące dziedzictwo rodziny Ulmów za granicą m.in. w Brukseli i w Rzymie.

W planie działań znalazły się także między innymi takie przedsięwzięcia jak współorganizacja 21. edycji Koncertu „Jednego Serca Jednego Ducha”, podczas którego premierę miał specjalnie przygotowany spot filmowy „Samarytanie z Markowej. Historia Rodziny Ulmów” czy organizacja widowiska „Przerwane dzieciństwo”, które obejmowało elementy multimedialne i muzyczne, opowiadając historię widzianą oczyma dzieci Józefa i Wiktorii. Misterium, zorganizowane przez Filharmonię Podkarpacką, odbyło się w wigilię Mszy Beatyfikacyjnej, a wśród widzów zagościła Para Prezydencka. W trakcie Roku Rodziny Józefa i Wiktorii Ulmów z Dziećmi zaproszenia na Podkarpacie dostały także grupy przed-

stawiciele żydowskich rodzin oraz ich potomków, uratowanych przez mieszkańców Markowej i Podkarpacia. Zespół zapewnił im kompleksową koordynację pobytu.

Odsłonięcie na Ścianie Pamięci przy muzeum kolejnych tabliczek z nazwiskami osób ratujących Żydów

Posiedzenie Komitetu ds. Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów

Premiera filmu podczas koncertu „Jednego Serca Jednego Ducha”

Grupa ta współpracowała również z komitetami, które zajmowały się beatyfikacją w skali ogólnopolskiej, w tym m.in. z Komitetem ds. Obchodów Towarzyszących Beatyfikacji Rodziny Ulmów zainaugurowanym przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę. Jego członkowie odebrali nominację podczas obchodów Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką, które z udziałem prezydenta odbyły się 23 marca w Markowej. Komitet prezydencki spotykał się raz w miesiącu w Warszawie, podsumowując dotychczasowe działania.

Hołd, o którym usłyszycy cały świat

– To wydarzenie, jak i wielkie dziedzictwo rodziny Ulmów, jest ważne, nie tylko w kategorii ilości wiernych, uczestników tej beatyfikacji, ale też z punktu widzenia wagi przesłania, wartości uniwersalnych i wielkiego dziedzictwa z tym związane, dlatego jest dla nas, jako dla władz regionalnych, najważniejszym wydarzeniem tego roku. Stąd te wszystkie działania – mówił marszałek Ortyl.

Wydarzenia organizowane przez komitety stanowiły hołd dla tej polskiej rodziny, która w okresie II wojny światowej niosła pomoc Żydom zagrożonym holocaustem i ryzykowała własnym życiem. Na przestrzeni kilku miesięcy łączyły się w jedną spójną narrację upamiętniającą Rodzinę Ulmów oraz innych Polaków, którzy w czasach wojny okazali solidarność i pomagali zagrożonym Żydom. Beatyfikacja tej rodziny była wyjątkowym wydarzeniem, które oddaje hołd wszystkim, którzy stawiali opór naziostowskiemu okrucieństwu.

Ewa Draus oraz Stanisław Krucezek podczas Koncertu „Jednego Serca Jednego Ducha”

KOMITET DS. OBCHODÓW TOWARZYSZĄCYCH BEATYFIKACJI RODZINY ULMÓW PREZYDENTA RP ANDRZEJA DUDĘ

- Grażyna Ignaczak–Bandych – Szef Kancelarii Prezydenta RP
- Wojciech Kolarski – Sekretarz Stanu w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
- Marzena Machałek – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki
- Jarosław Sellin – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- Piotr Wawrzyk – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych
- Barbara Socha – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej
- Ewa Leniart – Wojewoda Podkarpacki
- arcybiskup Adam Szal – Metropolita Przemyski
- Adam Kwiatkowski – Ambasador RP przy Stolicy Apostolskiej
- Mateusz Szytma – zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej
- Monika Krawczyk – dyrektor Żydowskiego Instytutu Historycznego
- Władysław Ortyl – marszałek Województwa Podkarpackiego
- Adam Krzysztoń – Starosta Powiatu Łańcuckiego
- Mirosław Mac – Wójt Gminy Markowa

Podkarpackie dba o obecność Błogosławionych Ulmów wśród nas

Aleksandra Gorzelak-Nieduży

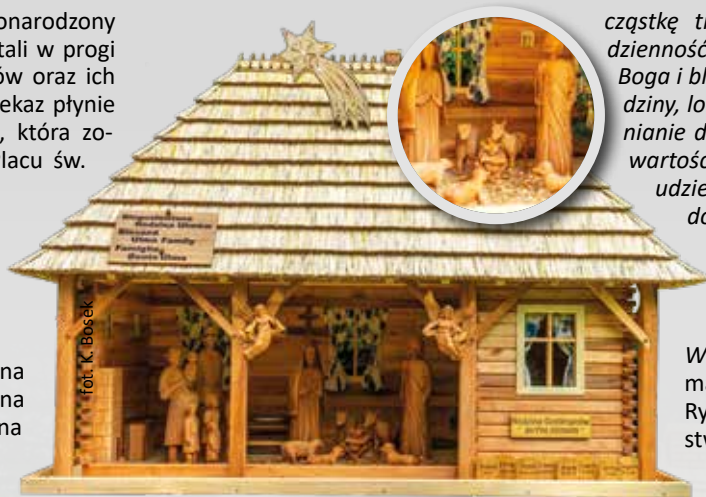
Plac Świętego Piotra w Rzymie, gdzie stanie szopka, Bruksela, gdzie odbędzie się projekcja filmu i wystawa poświęcone Rodzinie Ulmów oraz port lotniczy Rzeszów – Jasionka, do którego przylatują samoloty z całego świata – w tych ważnych dla Europy miejscach w najbliższych miesiącach odbędą się wydarzenia, które upamiętnią historię bł. Rodziny Ulmów.

Maryja, święty Józef i nowonarodzony Jezus są gośćmi, którzy zawitali w progi domu Wiktorii i Józefa Ulmów oraz ich dzieci do Markowej. Taki przekaz płynnie z bożonarodzeniowej szopki, która zostanie zaprezentowana na Placu św. Piotra w Rzymie.

Błogosławiona Rodzina oddaje hołd Jezusowi

Szopka z Markowej, stworzona przez lokalnego artystę Jana Szajera, zgłoszona została na Międzynarodową Wystawę „100 Szopek w Watykanie”. Trafiają na nią dzieła z całego świata, wykonywane przez artystów, rzemieślników, a także amatorów, nawet dzieci. Styl i technika wykonania zależą od inwencji twórców.

„100 Szopek w Watykanie” to inicjatywa, która promuje ewangelizację poprzez tradycję szopki, jako symbolu Bożego Narodzenia. Do watykańskiego konkursu markowską szopkę zgłosiło Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej w Markowej, które przy jej realizacji współpracowało z Towarzystwem Przyja-

Szopka z Markowej już wkrótce stanie w Watykanie

ciszka, który zapoczątkował ich powstawanie – przybliżyć tajemnicę narodzenia Bożego Syna. I tak, jak w czasie wojny Ulmowie podzielili się swym małym drewnianym domem z ośmioosobową rodziną – Goldmanów, tak w symbolicznej szopce dzielą się nią także ze Świętą Rodziną.

Markowska szopka zbudowana została z drewna i słomy. Mierzy ponad 1,7 metra długości i 1,3 metra wysokości. Przedstawia typową wiejską chatę o konstrukcji przysłupowej. W centrum domu ustawiona została Święta Rodzina, z boku towarzyszą jej Wiktorii i Józef Ulmowie wraz z Dziećmi. Wejścia do domu strzegą anioły. Na ścianie budynku upamiętnieni zostali Żydzi z Rodziny Goldmanów, którzy zginęli wraz z Ulmami.

Szopka wykonana przez rzeźbiarza z Markowej jest wyrazem wdzięczności za beatyfikację Rodziny Ulmów oraz dowodem pamięci, o heroizmie i człowieczeństwie.

– Wiara, która nadawała sens życia Rodzinie Ulmów, przekazywana była z pokolenia na pokolenie. Stanowiła

częstkę tradycji, kształtowała ich codzienność. Jej sednem jest miłość do Boga i bliźnich, służba dla Ojczyzny, rodziny, lokalnej wspólnoty, jasne odróżnianie dobra od zła. W świecie takich wartości wzrastali Ulmowie, którzy za udzielenie schronienia swoim sąsiadom – Żydom, przeznaczonym na unicestwienie, ponieśli śmierć. Dziś Błogosławiona Rodzina Ulmów może nam pomóc zrozumieć Tajemnicę Wcielenia Bożego Syna – o idei markowskiej szopki mówi Maria Ryznar-Folta, prezes Towarzystwa Przyjaciół Markowej.

8 grudnia szopka z Markowej zostanie zaprezentowana w Watykanie na Placu św. Piotra. Konkurs szopek organizuje watykańska Dykasteria ds. Ewangelizacji.

Port Lotniczy im. Błogosławionej rodziny Ulmów

Już wkrótce postaci Wiktorii i Józefa Ulmów oraz ich dzieci zaistnieją w przestrzeni i staną się częścią historii Portu Lotniczego Rzeszów – Jasionka. To właśnie Błogosławiona Rodzina Ulmów patronować będzie podrzeszowskiemu lotnisku. Port lotniczy, który zyska tak znamienitych patronów zmieni swą identyfikację wizualną, tak aby nowa uwzględniała przesłanie jakie niesie historia Rodziny Ulmów. Lotnisko położone w sercu Podkarpacia w ciągu roku przyjmuje setki tysięcy pasażerów z całego świata.

– Port lotniczy jest naszym naturalnym oknem na świat. Stąd startują tysiące pasażerów, tu lądują goście z wielu zakątków świata, głowy państw, znamienici goście. Od lat myśleliśmy o tym, aby tak ważne miejsce miało godnych patronów, którzy oddawaliby ducha na-

We wnętrzu wiejskiej chaty Świętą Rodzinę przyjmują Wiktorii i Józef Ulmowie z Dziećmi

ciół Markowej oraz Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego.

W tradycji Kościoła szopki Bożonarodzeniowe mają – zgodnie z ideą św. Fran-

”

– Gdybyśmy chcieli podsumować działania, które jako samorząd Podkarpacia podejmujemy, by ukazać światu heroizm i piękno życia oraz dzieła Rodziny Wiktorii i Józefa Ulmów, to moglibyśmy wyrazić to słowami, że Ulmowie przeszli przez życie tak, że ślady ich stóp przetrwały. Naszą rolą jako samorządu i jednocześnie spadkobierców ich dziedzictwa jest poniesienie przesłania miłości bliźniego jak najszerszej i najdalej – mówi marszałek Władysław Ortyl

szego regionu, wartości, którymi się kierujemy. W naturalny sposób wybór padł na błogosławioną Rodzinę Ulmów, ludzi, których szlachetność, miłość bliźniego i oddanie Bogu oraz ludziom wyniosły na ołtarze i stały się synonimem poświęcenia w imię wyznawanych zasad. Jesteśmy dumni, że to oni są naszymi przodkami. To także wielkie zobowiązanie dla nas i kolejnych pokoleń, by to dziedzictwo nie zostało zapomniane – mówi marszałek Władysław Ortyl, który jest inicjatorem nadania imienia Błogosławionej Rodziny Ulmów Portowi Lotniczemu Rzeszów–Jasionka.

Od półtora roku, od momentu rozpoczęcia rosyjskiej agresji na Ukrainę, podrzeczowski port stał się hubem pomocy, jaką świat niesie Ukrainie – w wymiarze humanitarnym, gospodarczym, medycznym, militarnym. To tu lądowali najważniejsi światowi przywódcy, tu docierają przedstawiciele organizacji humanitarnych, ale także gwiazdy świata kultury, które swymi działaniami wspierają mieszkańców Ukrainy i walczący kraj naszych sąsiadów. Tak jak Podkarpacie, lotnisko znalazło się na ustach całego świata, wraz z fotografiami, filmikami telewizyjnymi, prasowymi czy internetowymi przekazami stąd pochodzącymi. Regionalny port stał się soczewką, w której skupia się szlak pomocowy dla walczących z rosyjskim najeźdźcą sąsiadów.

Filmowy obraz Błogosławionych w Brukseli

Historia i ofiara Wiktorii i Józefa Ulmów oraz ich dzieci znajdzie swój niezwykle wyraźny ślad w Brukseli. A to za sprawą filmu i wystawy, które pod koniec listopada 2023 roku zostaną tam zaprezentowane. 28 listopada w brukselskim kinie UGC De Brouckere – Cinemas widzowie zobaczą film Dariusza Walusiaka „Ulmo wie. Błogosławiona Rodzina”.

Prawie 20 lat! Tyle powstawał ten film. Jego prapremiera odbyła się w Łań-

cutcie, zaledwie 8 kilometrów od miejsca, w którym żyła i zginęła rodzina Wiktorii i Józefa Ulmów, na trzy tygodnie przed beatyfikacją. Reżyserem obrazu, który prezentowany był w kinach w całej Polsce jest historyk i dokumentalista Dariusz Walusiak.

– W 2004 roku, gdy zaczynałem nagrywać pierwsze materiały, z których powstał film, o rodzinie Ulmów wiedziałem niewiele. Dziś wiem, że Markowa jest wizytówką wsi polskich okresu okupacji i, że obok Ulmów, wielu innych mieszkańców pomagało przetrwać holokaust Żydom. Dzięki mieszkańcom Markowej 21 ukrywanych Żydów przetrwało wojnę i to pomimo tragedii, która spotkała rodzinę Ulmów. Twierdzę, że podobnie było w wielu polskich wsiach, tylko nikt tego nie dokumentował – podkreśla reżyser filmu, historyk Dariusz Walusiak

Na brukselski pokaz filmu zaproszeni zostali między innymi europarlamentarzyści, przedstawiciele Europejskiego Komitetu Regionów, urzędnicy brukselskich biur i przedstawicielstw. Na projekcję filmu zapraszają Marszałek Województwa Podkarpackiego, Dom Polski Wschodniej wraz z Ambasadą RP w Brukseli. Projekcję filmu poprzedzi dyskusja z ekspertami, zaangażowanymi w proces beatyfikacji rodziny Ulmów.

Brukselskie wystawy

Projekcji filmu towarzyszyć będzie wystawa „Samarytanie z Markowej”, która stanie się uzupełnieniem filmowej historii. W listopadzie zostanie ona zaprezentowana w przestrzeni brukselskiego kina, gdzie odbywać się będzie projekcja filmu poświęconego rodzinie Ulmów.

Ekspozycja składa się z ponad dwudziestu plansz, prezentujących dokumenty i zdjęcia ilustrujące historię rodziny Ulmów oraz życie polskiej i żydowskiej społeczności Markowej. Przedstawione zostały także realia okupacji niemieckiej

w Polsce, podczas której każdemu, kto pomagał Żydom, groziła kara śmierci. Wystawa jest wspólnym dziełem Oddziału Instytutu Pamięi Narodowej oraz Urzędu Marszałkowskiego Wojewódz-

foto. A. Gorzelak-Nieduży

Wystawa Samarytanie z Markowej przybliży dzieje rodziny Ulmów i rzeczywistość czasów holokaustu

foto. A. Gorzelak-Nieduży

Wystawa odwiedziła już wiele zakątków świata

ta Podkarpackiego. Jej autorem jest dr Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN.

Do tej pory ekspozycja, która została przygotowana w kilkunastu wersjach językowych była prezentowana w wielu zakątkach świata między innymi w: Tajlandii, Brazylii, Australii, Stanach Zjednoczonych, Niemczech, na Kubie, w Chinach, Republice Południowej Afryki oraz wielu innych zakątkach Polski i świata.

Osiem wybranych plansz zawiśnie pod koniec listopada na ogrodzeniu Ambasady RP w Brukseli, tak by przekaz dotyczący heroizmu Ulmów mógł znaleźć swój rezonans w umyśle każdego gościa odwiedzającego placówkę dyplomatyczną, a nawet przechodniów i turystów zwiedzających ten zakątek Brukseli.

Pod koniec stycznia 2024 roku wystawa poświęcona Rodzinie Ulmów zostanie zaprezentowana w siedzibie Europejskiego Komitetu Regionów, który jest organem doradczym dla europejskich instytucji w kwestii przepisów mających wpływ na miasta i regiony państw Unii.

– Chcemy, aby historia Ulmów i jej bohaterowie, którzy są częścią naszego dziedzictwa, znaleźli miejsce w głowie i sercach jak najliczniejszej grupy odbiorców – podsumowuje marszałek Władysław Ortyl.

foto. A. Gorzelak-Nieduży

Film Ulmo wie. Błogosławiona Rodzina powstawał 20 lat

„Po owocach ich poznacie”

Grzegorz Jakubowski/KPRP

Tomasz Leyko, Fot: Tomasz Leyko, Kancelaria Prezydenta RP, archiwa szkolne

Przy szkołach w Mielcu, w Radymnie, w Zarzeczu, w Laszkach, ale też w Malborku i w ogrodach Pałacu Prezydenckiego – wszędzie tam wyrosną symboliczne jabłonie, które będą przypominać o bohaterstwie Błogosławionej Rodziny Ulmów. Akcja sadzenia drzewek pod hasłem „Po owocach ich poznacie” powstała z inicjatywy marszałka Władysława Ortyła.

Jej inauguracja nastąpiła w Wojewódzkim Domu Kultury, 11 września, dzień po beatyfikacji. Wybór jabłoni nie jest przypadkowy, gdyż właśnie te drzewa szczepił i sprzedawał Józef Ulma. Był on prekursorem, człowiekiem, który podejmował się rzeczy nowych, a jednym z jego zajęć było właśnie sadownictwo, z którego się utrzymywał.

- Chcielibyśmy, aby te jabłonie, zakwitające każdej wiosny, w szkołach, które otrzymają te drzewa, przypominały właśnie o Rodzinie Ulmów, właśnie o dzieciach, o tej wielkiej tragedii, ale i o heroicznej postawie – mówił marszałek.

W Ogrodach Prezydenckich

Sadzonki przygotowało Arboretum w Bolestraszczykach, które posiada stare gatunki jabłoni. Przekazane, reprezentują trzy różne odmiany. Jedno z drzewek będzie rosło w ogrodach prezydenckich. Osobiście sadzili je Prezydent RP Andrzej Duda wraz z małżonką.

- Ta jabłoń, jako drzewo owocowe, drzewo, które rodzi życie, jest wymownym symbolem nie tylko trwania, ale przede wszystkim rozwoju. Sadzone w ramach akcji drzewka z jednej strony bezpośrednio kojarzą się z rodziną Ulmów, ale z drugiej strony – także z „niezwykłym dziełem życia ludzi, którzy oddawali siebie innym. Mimo gigantycz-

nego ryzyka, jakie się z tym wiązało, nieśli pomoc swojemu bliźniemu – podkreślił Prezydent Andrzej Duda.

W uroczystości zasadzenia drzewa jabłoni w Ogrodzie Pałacu Prezydenckiego uczestniczyli uczniowie z podkarpackich szkół, którzy przywieźli ze sobą ziemię z miejsca męczeństwa Rodziny Ulmów w Markowej. Została ona wysypana wokół zasadzonej jabłoni. Była to

młodzież m. in z: Zespołu Szkół w Dębowcu, Szkoły Podstawowej im. Wincenciego Manierskiego w Jedliczu, XI Liceum Ogólnokształcącego w Rzeszowie, Szkoły Podstawowej w Markowej, Liceum im. Jana Pawła II Sióstr Prezentek w Rzeszowie, Szkoły Podstawowej w Kolbuszowie oraz Liceum Ogólnokształcącego w Sędziszowie Małopolskim.

Grochowce Zespół Szkół

SP11 Mielec

Będą kolejne edycje

Akcja spotkała się z olbrzymim zainteresowaniem szkół z Podkarpacia i nie tylko. Jedno z drzewek wyrośnie także w Malborku. W I edycji akcji przygotowane sadzonki szybko się rozeszły. Damian Drąg, dyrektor Wojewódzkiego Domu Kultury, który koordynuje akcję, obiecuje, że będą kolejne jabłonki do posadzenia. Jak dodał, ma nadzieję, że w następnych latach uda się wykształcić jedną, pamiątkową, odmianę markowską, która zostanie nazwana „Ulmówka”.

Sadzeniu drzewek towarzyszyły ciekawe wydarzenia i aktywności przygotowane przez uczniów. W SP6 w Mielcu, uczniowie połączyli akcję z realizowanym reportaжем w ramach konkursu prowadzonym przez Wojewódzki Zespół Placówek Specjalistycznych. Jego bohaterem ma być ks. Witold Burda, postulator procesu beatyfikacyjnego, który przyjechał na zaproszenie szkoły, wygłosił ciekawy i przejmujący wykład o bohaterstwie rodziny Ulmów.

– *Bardzo dziękuję za zaproszenie. Cieszę się, że młodzież angażuje się w upamiętnianie tej niezwykłej i wspaniałej historii, a sadzone jabłonie będą nam o tym nieustannie przypominać. To wspaniała akcja – mówił po spotkaniach ks. Witold Burda, który podobny wykład wygłosił również w SP3 w Mielcu.*

Z honorami posadzono jabłonek w SP11 w Mielcu, ponieważ był to jeden z głównych motywów święta szkoły, której patronem jest Święty Jan Paweł II. Podobnie było w IX LO w Rzeszowie, gdzie aktywnie do akcji włączyli się uczniowie samorządu

oraz szkolnego koła historycznego. Na początku listopada aż 17 drzewek, symbolizujących każdą z ofiar tragedii z Markowej podczas XXII edycji Zadaszek Skansenowskich.

Szkoła Podstawowa w Małkowicach

TAM ROSNĄ JABŁONIE

- Kancelaria Prezydenta RP
- Skansen w Markowej
- Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 7 w Rzeszowie
- Zespół Szkolno – Przedszkolny nr 2 w Leżajsku
- Przedszkole pod Buczyną w Górze Ropczyckiej
- Niepubl. przedszkole „Ku Przyszłości” w Partyni z oddz. w Dulczy W., Rudzie i Zgórsku.
- SP w Jedliczu
- SP im. Stanisława Staszica w Tyczynie
- SP im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej
- SP nr 1 w Kolbuszowej im Henryka Sienkiewicza
- SP nr 2 w Kolbuszowej im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego
- SP w Widelce im. Królowej Jadwigi
- SP nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Leżajsku
- SP nr 3 im. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego w Leżajsku
- SP im. Stefanii Sempołowskiej w Szebniach
- SP nr 4 w Jaśle
- SP im. Orła Białego w Samokłeskach
- ZS Ogólnokształcących nr 4 w Rzeszowie (SP nr 30 oraz XII LO)
- SP nr 11 im. Św. Jana Pawła II w Mielcu
- SP nr 3 im. Wojska Polskiego w Mielcu
- SP nr 6 im. Żwirki i Wigury w Mielcu
- Prywatna SP nr 6 im. bł. M. Marceliny Darowskiej - Szkoła na Kabatach w Warszawie
- SP im. Bohaterów Września 1939 r. w Radymnie
- SP w Mołodyczu, gm. Wiązownica
- SP w Jankowicach, gm. Chłopice
- SP im. św. Michała Archanioła w Ostrowie
- SP im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Małkowicach
- SMS w Ustrzykach Dolnych
- SP im. Jana III Sobieskiego w Laszkach
- SP im. Henryka Sienkiewicza w Rokietnicy Woli
- Zespół SP i Przedszkola Samorządowego im. Króla Jagiełły w Jagielle
- Gimnazjum dwujęzyczne w Boguchwale
- I LO w Rzeszowie
- II LO w Rzeszowie
- Liceum Sióstr Prezentek w Rzeszowie
- LO im. ks. Piotra Skargi w Sędziszowie Małopolskim
- LO im. Tadeusza Kościuszki w Ropczycach
- IX LO w Rzeszowie
- ZS Technicznych w Rzeszowie
- ZS Agro-Technicznych w Ropczycach
- ZS nr 34 w Rzeszowie
- ZS Ogólnokształcących i Zawodowych w Radymnie
- ZS im. Wincentego Witosa w Zarzeczcu
- ZS Katolickich im. Św. Jana Pawła II w Malborku
- ZS w Dębowcu
- ZS w Grochowcach k/Przemysła, powiat Przemysł
- Podkarpacka Wojewódzka Komenda OHP w Rzeszowie

Misterium „Przerwane dzieciństwo” - oklaskom nie było końca!

Monika Konopka
Fot. Krzysztof Zajączkowski

Beatyfikację Rodziny Ulmów poprzedziło wyjątkowe wydarzenie w Filharmonii Podkarpackiej – misterium „Przerwane dzieciństwo”. Wśród gości spektaklu znalazł się Prezydent RP Andrzej Duda wraz z małżonką Agatą Kornhauser-Dudą. Na scenie można było podziwiać m.in. Małgorzatę Kozuchowską.

Trwający dwie godziny spektakl był kolejną próbą przybliżenia tragedii Rodziny Ulmów, ale tym razem historia została ukazana z perspektywy dzieci. To właśnie one stały się osią narracyjną widowiska multimedialnego, łączącego ze sobą wideo, animacje, przestrzenne dźwięki oraz muzykę wykonywaną przez solistów i orkiestrę. Publiczność, która do ostatniego miejsca wypełniła filharmonię, nagrodziła widowisko gromkimi brawami na stojąco.

Wybitne dzieła w hołdzie dla wyjątkowej rodziny

Podczas koncertu zabrzmiały utwory Wojciecha Kilara, a także Mikołaja Górnika i kompozytora amerykańskiego – Leonarda Bernsteina. Goście usłyszeli także utwór na skrzypce solo o ogromnej sile przekazu, który swoją ekspresją nawiązywał do dramatów, jakie miały miejsce w czasie II wojny światowej. Wybrzmiało też Te Deum w indywidualnej interpretacji Marka Bałaty, a Agnus Dei Krzysztofa

Oklaskom nie było końca!

Pendereckiego zostało wykonane w wersji instrumentalnej. W czasie koncertu nastąpiło prawykonanie utworu muzycznego, napisanego specjalnie na uroczystość beatyfikacji Rodziny Ulmów. Stworzył go Gary Guthman, mieszkający obecnie w Polsce uznany kompozytor amerykańskiego pochodzenia.

– *Śmiało mogę powiedzieć, że to było niezapomniane widowisko, naprawdę wyjątkowe, zarówno w wymiarze artystycznym, jak i duchowym. Złożyliśmy w ten sposób hołd bohaterskiej rodzinie*

Jedną z gwiazd była Małgorzata Kozuchowska

Ulmów, którą mogliśmy poznać z jeszcze innej perspektywy, a mianowicie poprzez dramatyczne przeżycia dzieci, które zostały dotknięte okrucieństwem wojny. Cieszę się, że podjęliśmy się tego wyzwania, które zapisze się na kartach historii Podkarpacia – mówi marszałek Władysław Ortyl.

Koncert „Przerwane dzieciństwo” został przygotowany z inicjatywy Marszałka Województwa Podkarpackiego Władysława Ortyla. Wsparcie finansowe oprócz Samorządu Województwa Podkarpackiego przeznaczyło na ten cel Biuro Programu „Niepodległa”, które było współorganizatorem przedsięwzięcia.

Spektakl zawierał elementy zarówno religijne, jak i świeckie. W sferze sacrum nawiązywał zarówno do Starego Testamentu, jak i do współczesnej tradycji Kościoła katolickiego. Obejmował obszar twórczości polskiej oraz z kręgu muzyki żydowskiej, a wśród wykonawców byli reprezentanci dwóch narodów: polskiego i żydowskiego. Między innymi: kontratenor Alon Harari i dyrygent Noam Zur z Izraela oraz dyrygent Mirosław Jacek Błaszczuk. Wystąpił również Chór Filharmonii Narodowej i Orkiestra Filharmonii Podkarpackiej. Kierownictwo muzyczne nad wydarzeniem objęła prof. Marta Wierzbieniec, dyrektor Filharmonii Podkarpackiej, a za scenariusz i reżyserię odpowiadał Krzysztof Czeczot.

Multimedialne widowisko zrobiło ogromne wrażenie na widzach

Modlitwa w Jagielle

Opracowała Anna Magda
Zdjęcia Tomasz Leyko

Jednym z elementów Beatyfikacji Rodziny Ulmów była modlitwa ekumeniczna na cmentarzu wojennym w Jagielle-Niechciałkach. Spoczywa tam ośmioro Żydów, którzy byli ukrywani przez Józefa i Wiktoria Ulmów. Tragicznie zginęli

razem z błogosławioną rodziną 24 marca 1944 roku.

Tuż po beatyfikacji, 10 września, rabin Michael Schudrich oraz kardynałowie: Marcello Semeraro i Grzegorz Ryś odmówili wspólną modlitwę. Obecni byli Prezydent RP, Andrzej Duda wraz z mał-

żonką. Para Prezydencka złożyła symboliczny wieniec na grobie. Wśród duchowieństwa obecni byli również arcybiskup Adam Szal oraz Józef Michalik.

Przy grobach ofiar tej tragicznej zbrodni, modlili się także wojewoda Ewa Leniart oraz marszałek Władysław Ortyl.

Kardynał Marcello Semeraro odmówił wspólną modlitwę

Grób ośmiorga zamordowanych Żydów

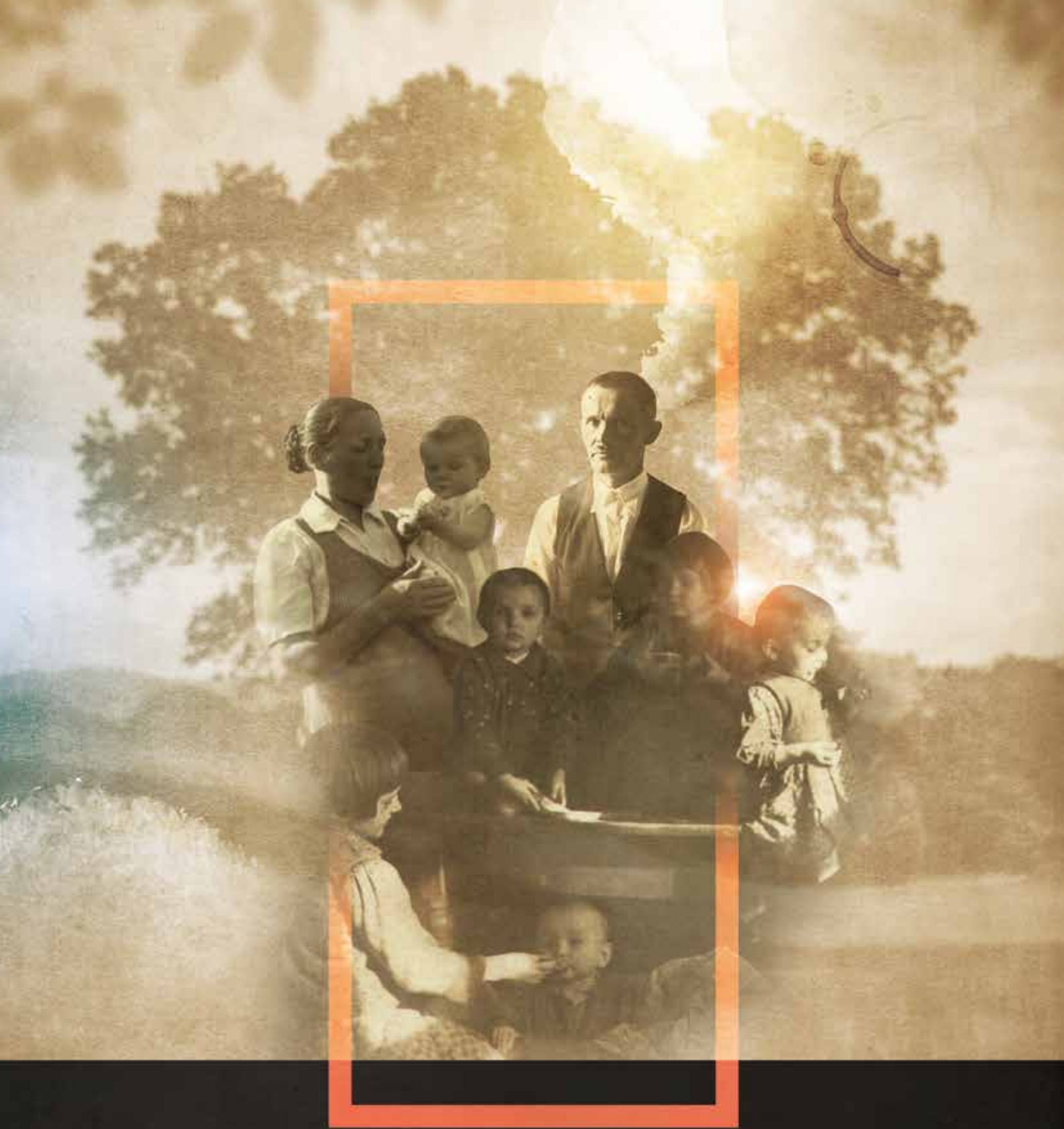
Para Prezydencka składająca wieniec

Wydarzenie relacjonowały media z całego świata

W modlitwie brali udział wojewoda Ewa Leniart oraz marszałek Władysław Ortyl

Rok Rodziny Józefa i Wiktorii Ulmów
z Dziećmi na Podkarpaciu
2023